

XII.

Földműves socialismus.

N. Gy.

S z e g e d

Igen érdemes főmester!

Kedves testvérek !

„Földműves socialismus” cím alatt egy füzetke jelent meg, melyhez következő megjegyzéseim és észrevételeim vannak :

A nagy ügybuzgósággal és tárgyszere-tettel írt füzetben helyesen van állítva, hogy: *„Tény az, hogy az agrársocialismus az Alföldön leginkább azokban a községekben terjedt el, amelyeknek lakossága mondhatni kizárólag jobbágyság volt.”*

S ehhez az állításhoz hozzá lehet tenni azt is bizonyára, hogy: *a felvidéken és szé-kelyföldön észlelt kivándorlás is, mint a föld népének olyan mozgalma, mely a létért itthon való küzdelem sikerének még csak a remény-ségét is feladta, s mint ilyen tehát szintén egy bizonyos faja az agrársocialismusnak, — hasonlóképen azon községekben terjedt el és észlelhető leginkább, melyekben az eddig fenn-*

állott birtokviszonyok a gazdasági rendszer folytan közösen használt közhelyek, — nevezetesen pedig a legelők és erdők felosztattak s az ugarföldek közös legeltetése is megszűnt az újabbán életbeléptetett birtokrendezési és tagosítási törvények végrehajtása folytán.

Az ebből származott bajok oka pedig — az említett kis füzet szerint — leginkább csak az 50-es és 60-as évek német és cseh beamterinek és hites fiskálisainak nagy részben tudatlan mivoltában és egy jókora részben megbízhatlanságában lenne keresendő és megtalálandó.

Szerintünk azonban e mellett még a *dolog természetéből folyó más körülmények is lehettek az okai ennek*, — amit szintén érdemes és szükséges behatóbban megvizsgálni és fontolóra venni, ha t. i. alaposan akarjuk ismerni a kérdést és a baj orvoslásmódjáról is gondoskodni akarunk valahogy.

Tény ugyanis az is, hogy addig, míg közösen és — úgy szólva — minden ellenőrzés és nyilvántartás nélkül használtattak ama bizonyos földi javak, az volt a szokás és eljárás évszázadokon át csaknem mindenütt, hogy: akinek a közhelyeken ki-

vül is volt szántóföldje vagy más jövedelmet hajtó ipara s foglalkozása, — feléje se igen nézett a közhelyek használatának, míg ellenben a vagyontalan és időnként betelepült néposztály, mely többnyire a hajdani jobbágyokból s időnként tönkrement birtokosokból, iparosokból és kereskedőkből keletkezett, — potom áron, sőt néhol ingyen, úgyszólván minden ellenőrzés és nyilvántartás nélkül használta a közhelyeket. Fát vágott a közös erdőkből és azzal kereskedett, külterjes állattenyésztést űzött s abból és a földbirtokosoknak, iparosoknak s kereskedőknek teljesített mezei- és más kézi- és fuvar-napszámból tartotta fenn magát és családját az ő akkori kevés tudásához és igényeihez képest aránylag mégis elég jól és könnyen — nem fizetvén adót sem, úgyszólván semmiért.

És erre lett aztán állapítva évszázadokon át egy egész néposztálynak minden földi reménye, megélhetése s ezen az alapon épült fel az teljesen.

A birtokrendezés és tagosítás azonban úgyszólván mindenütt azon törvényes alapelv szerint vitetett keresztül, hogy a köz-

helyek és a szántóföldeken s réteken gyakorolt ugarlegeltetési haszonvételek *a tényleg létezett szántóföldei és belsőségek arányában osztattak fel az ezekhez jogot tartó felek között*, tekintet nélkül a legtöbbször arra, hogy az illető tényleg mennyit élvezett abból pl. fajzás és legeltetés s annak segélyével folytatott fa- és állatkereskedés útján.

S ennek folytán megtörténhetett és megtörténhetik esetleg ezután is sokhelyt, hogy az, *a ki netalán soha se használta a közhelyeket, mi cél arra talán rá sem volt szorulva, legtöbbet kapott a felosztott közhelyekből; míg ellenben azoknak, kik úgyszólván abból éltek s gyarapodtak s abból tartották fel magukat és családjukat, talán éppen semmi vagy csak igen kevés jutott ahoz képest, amit tényleg élveztek azelőtt ok maguk s elődjeik is.*

S ehez járult aztán még az is, hogy idők folytan a mezőgazdaság, állattenyésztés és az erdőszet is a szaktudomány és gépek terjedése folytán olyan foglalkozássá és életmóddá kezdett átváltozni, *amelyet egészen kisbirtokkal, sőt épen a nélkül haszonnal üzni egyáltalában nem lehet.* Azok tehát,

akik a közösből keveset, vagy éppen semmit sem kaptak — ilyen helyzetbe jutottak, daczára annak, hogy úgyszólván egyetlen tanult mesterségük és életmódjuk csupán csak abból állt, hogy ezzel foglalkozzanak és ezzel tartásuk fel magukat s a hozzájuk tartozókat.

Elképzelhető tehát, hogy milyen a helyzete ezeknek; valamint az is, hogy mindez megtörténhetett s adandó alkalommal megtörténhetik ezután is a tudatlan beamterek s hamis hites fiskálisok nélkül is, mivel *a dolgok természetéből s az egyéb tekintetekben azonban sok jogost, igazságost s közgazdasági szempontból üdvöst és hasznost is tartalmazó birtokrendezési és tagosítási törvények szelleméből és betűjéből következik s folyt és foly önmagától.*

S miután ezen már a múltra nézve változtatni nem igen lehet, s jövőre sem lehet remény és kilátás arra, hogy az alapjában különben helyes és indokolt törvények lényegesen megváltoztassanak, módokról kellene gondoskodni arra nézve, hogy *legalább az adott viszonyokhoz képest orvosoltassék a baj s korlátoztassék annak továbbterjedése.*

Ilyennek képzelem részemről azt, hogy lehetőleg oda kellene hatni *minden törvényes úton és módon, hogy* jövőre a közhelyek felosztásánál és a tagosításoknál ne csak a tényleg bírt szántó föld és belsőség bírása legyen irányadó, hanem különös gond fordítassék arra is, hogy *a tényleg gyakorolt haszonélvezetek aránya is kellő figyelembe vételessék*, annál is inkább, mert ezt is megengedi sőt jendeli is a törvény. S az ilyen kisebb haszonvételek s általán véve mindazon kisebb jutalékok, *melyek a természetben külön kihasítva a dolog természetéből kifolyólag okszerű, helyes és haszonnal járó gazdaság folytatására egyáltalában nem alkalmasok, ne adassanak ki a természetben az illetőknek, hanem vagy váltassanak meg okvetlenül megfelelő pénzürtékkel, avagy hagyassanak együtt továbbra is olyan összefüggő nagyobb gazdasági testben, amelyek okszerű, helyes és haszonnal járó belterjes kezelése és használata lehetséges és várható; s az ilyen együtt maradt birtokokról a tulajdonjog és haszonélvezet arányát szabatosan feltüntető és biztosító részvények adassanak az illető feleknek s a mellett gondoskodás történjék az iránt is,*

hogy az ilyen közösen fenntartott részvénytársulati birtokok azután jövőre valóban szakszerűen, helyesen és jól kezeltessenek hatóságilag jóváhagyott és felügyelt gazdasági tervek és kezelési szabályok szerint.

Ez által ugyanis vagy legalább ipar és kereskedelemre is használható pénzhez jutna a kis részes föld népe is ahelyett, hogy haszonnal ügysem kezelhető, s a mellett mégis sok mindenféle teherrel járó külön földbirtokot kapna; vagy pedig *részese lehetne ő is mindazon előnyöknek, melyek a nagyobb, jól felszerelt, szakszerűen és haszonnal kezelhető nagybirtokkal egybe vannak forrva,* — a helyett, hogy külön kikapná kiki a saját illetményét — azzal minden haszon nélkül kínálódna, míg el nem kell azt is végképp adnia. S mindez aztán élénk, virágzó és belterjes mezőgazdaságot és azzal kapcsolatos ipart és kereskedést idézne elő mindeütt, hol a közhelyek felfognak osztatni s illetve oly természetű, könnyen forgatható s úgyszólván tehermentes értékpapírrá változtatná át a sok apró-cseprő földbirtokot, mint aminő akármely más értékpapír az életben, s ki-ki úgy adná és venné azt

minden további utánjárás, betábláztatás és illetékek nélkül, amint látná és sejténé, hogy a gazdaság előnyösen vagy hátrányosan folytattatik, esetleg az ő közreműködésével is.

Ahol pedig a már említett és mezőgazdasági szakszempontról *téves és káros felosztás már megtörtént, ott is azon kellene lenni, hogy ezen rendszer utólagosan alkalmaztassék és a már úgyszólván teljesen hasznavehetetlen sok apró parcella szakszerűen és jövedelmezően kezelhető és használható közép-birtokká tömöríttessék.*

Miért ne lehetne ugyanis pl. szükség esetén állami közbenjárás, vagy társadalmi úton létesítendő intézmény útján is sorba, rendbe venni az ilyen vidékeket és dülőről-dülőre összeírni és megállapítani, hogy kinek hol, mekkora ilyen felaprózott földbirtoka van; s mi annak az adott viszonyok között a megfelelő gazdasági értéke? S azokból aztán kellő csoportosítás mellett a szakszerű belterjes és haszonnal járó gazdaságnak fő kellékét és alapját képező lehető nagy, vagy legalább is közép birtokot képezni s arról mindenkinek megfelelő

részvényt állítva ki, közösen és szakszerűen kezelni és használni?

Eltelkintve ugyanis egyebektől, már oak azon körülmény, hogy ily módon és alapon a szakszerű beruházáshoz, felszereléshez és vezetéshez főleg kezdetben sokhelyt múlhatlanul szükséges nagyobb és olcsóbb pénzhitelre is szert lehetne tenni mindenütt, bizonyára oly előnyös és fontos dolgot képez, hogy már csak e miatt is érdemes lenne megfontolni és gyakorlatilag is alkalmazni azt. S hátha még arra gondolunk, hogy ezáltal egyfelől mindenütt élénk és fokozottabb munka keletkeznék itt is főleg akkor, ha a nagybirtokos egyházi, városi, községi és hitbizományi uradalmak is törvény által köteleztetnének az ő birtokaikat is akár önállóan, akár társulás útján szakszerűen beruházni és belterjesen kezelni, — mennyivel több munka és kereset kínálkozna a most vagyon és munka nélkül tengődő, zúgolódó, kivándorló föld népének is. S a földbirtokos is megszabadulna temérdek sok betáblázási, átíratási stb. illetékek, költségektől és utánjárásoktól, mert akkor az ő földbirtokát képviselő részvény-

papír is egészen olyan természetű és könnyen forgatható értékpapírrá változna át itt, mint akármely más részvénytársulati vagy üzleti vállalati értékpapír a börzén. Adhatná s vehetné azt szabadon és adó s illetékmentesen bármikor — hol leszállított áron, ha t. i. az időjárás vagy kezelés kevés jövedelemre nyújt kilátást az illető birtoknál, hol pedig felemelt és emelkedő áraikon, ha t. i. jók a kilátások ezekben. Szóval ott lennének ez által ezek földbirtokosok is egyszerre, hol a sokat átkozott és vádolt börziánerek vannak az ő gyorsan és könnyen jövedelmező — de néha tönkremenő értékpapíraikkai vannak.

Mindehez azonban belátjuk azt is, hogy *egyebek mellett írni, olvasni és számolni jól tudó s ennek folyton okos és értelmes földnép is szükséges okvetlenül*, amely tudniillik fel tudja fogni, megtudja valósítani és ellenőrizni is tudja a ezt valósággal és részéről is!

Az pedig — fájdalom — épen ott van legkevesebb, ahol a fentiek szerint leginkább kellene! S nem is csoda, ha tekintetbe vesszük, hogy az Alföldön főleg a szétszórt tanyai élet, s a hegyvidéken a felekezetek

anyagi es szellemi szegénysége miatt a *a népnevelés* mai módja és rendszere miatt az másképen nem is lehet, mint ahogy van az jelenleg. Hosszú távolságokból nap-nap után a kis gyermekek összejárását, főleg a nálunk *mindenütt szokásos téli oskoláztatás mellett, nem lehet biztosítani*. S a mindennapi betevő falatért aggódó felekezeti lelkész és tanítótól pedig fenn a hegyek között kívánni sem lehet, hogy a most még buta s tehát kissé még engedelmes népet is megtanítsa írni, olvasni, számolni s egy kissé okosan és önállóan is gondolkozni, mert akkor ki dolgozik neki olcsón, sőt ingyen is; s ki után tudja legalább magát és esetleg családját is úgy ahogy mégis fenntartani?

Amott tehát *convictusokba kellene* összehordani az otthon úgyis lábatlankodó sok apró tanyai gyermeket az iskoláztatás végett, *amint teszik ezt pl. újabban bámulatos jó sikerrel és eredménnyel Szegeden az államvasutak és a gyertyámosi földművelők nevelő és tápintézetei*. Emitt pedig a lelkészek és tanítók jobb javadalmazását kell előmozdítani s *akkor aztán mulhatlanul megkövetelni a jobb népoktatást is, avagy államosítani*

a kivétel nélkül mindenütt, ahol arra szükség mutatkozik. S végül hol a szétszórt fekvés s téli zordon idő követeli, s hol esetleg convictusokat sem lehet fenntartani.

— ott legalább a téli iskoláztatás helyett,

— ami tudvalevőleg tényleg úgy sem vihető ki, — *nyári iskoláztatás hozassék be.*